

mumkin. Agar o'smir ochiq muloqotga, ichidagi his-tuyg'ularni namoyish qilishga qarshilik qilsa, o'zini o'rganishning boshqa usullardan foydalanish mumkin. Masalan, bu "men va giyohvandlik", "giyohvand moddalar-siz hayot" mavzudagi rasmlar bo'lishi mumkin. Agar shaxs qat'iy turib muammolarni inkor etib, yaxshi tomonga o'zgarishni istamasa, faol bo'lganlarga murojaat qilinadi. Uning oilasi va referent guruhi (unga ta'sir qiluvchi odamlar) bunda hamkor bo'lishlari kerak. Ko'pchilik bo'lib, unga ta'sir qilish o'z samarasini beradi. Buning uchun deviant xulqli o'smirlarga qadrli bo'lgan insonlar yig'iladi. Yig'ilganlar suhbatga alohida tayyorgarlik ko'rishadi.

Bunda turli me'yordan chekinishlarni yaqqol namoyon qiluvchi hayotiy misollar keltiriladi. Ularning fojiaiy yakuni gapirib beriladi. O'smir bilan ishlashdan avval unga ta'sir etuvchi guruh repetitsiya o'tkazi boladi. Bu jarayonni shunday tashkillashtirish lozimki, barcha deviant xulqli o'smirlar uchun obro'ga ega guruh vakillari ta'sir kuchiga ega bo'lgan gaplarni ishlatib, o'smirning o'zini tanqid qilamolda, qayta tarbiyalasinlar. Keyinchalik o'smirlarga tuzalish imkoniyatini beruvchi istalgan vositani tanlash imkoniyatini berish kerak. Ba'zi hollarda, nechog'liq og'ir

Adabiyotlar

1. Umarov B.M. Muloqot va shaxslararo munosabatlar psixologiyasi. Uslubiy qo'llanma. –T.: 1998, 46-b.
2. Umarov B.M. Tarbiyasi qiyin bolalar bilan ishlashda psixologik xizmatning o'rni. Uslubiy qo'llanma. –T.: 2008, 86-b.
3. Porter M. Mejdunarodnaya konkurensiya. –M.: Mejdunarodnie otnosheniya, 1993.
4. Migranyan A.A. Teoreticheskie aspekti formirovaniya konkurentosposobnix klasterov.
5. Kamolova A.O. Pedagogik kasbi boshqa hamma kasblarning paydevoridir. Science and Education, 4(5), 2023. 988-992-6.

REZYUME. Maqolada shaxsning og'ishgan xulqi – bu umumqabul qilingan yoki rasman o'rnatilgan ijtimoiy me'yorlarga mos tushmaydigan axloqiy sifatleri va uning turli ko'rinishlarida namoyon bo'lishi yoritilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье описывается девиантное поведение человека - моральные качества, не соответствующие общепринятым или официально установленным социальным нормам и его проявление в различных формах.

SUMMARY. The article describes deviant human behavior - moral qualities that do not correspond to generally accepted or officially established social norms and its manifestation in various forms.

O'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO'NALTIRISH OMILLARI, MEXANIZMLARI VA JIHATLARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK TAHLILI

N.K.Yuldasheva – katta o'qituvchi
Andijon davlat universiteti

Tayanch so'zlar kasb, qiziqish, layoqat, moyillik, qobiliyat, metod, o'quvchilar.

Ключевые слова: профессия, интерес, способности, склонности, способности, метод, ученики.

Key words: are profession, interest, ability, inclination, ability, method, students.

Psixologiya fanida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish sohasida muayyan ilmiy izlanishlar olib borilgan, o'ziga xos yondashishlar amalga oshirilgan.

O'rganilayotgan muammo bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, turli olimlar tomonidan o'quvchilarning kasbga yo'naltirish jarayonini, jumladan, ularni kasbiy qobiliyat, moyillik qiziqishlarini aniqlash orqali ularni mehanizmlarini ishlab chiqishni o'rganishga katta qiziqish bo'lishiga qaramasdan, bu fenomen o'z mazmuniga ko'ra murakkab va ko'p qirrali bo'lib, turlicha talqin etiladi. Bundan ko'rinadiki, kasb tanlash, kasbga yo'naltirish masalalari hozirgi kun uchun yangilik bo'lmay, balki azaliy muammo sifatida o'rganib kelinmoqda.

A.P.Seyteshev o'z ilmiy tadqiqotlarida subyektiv omillar qatoriga bilishga va kasbga qiziqish, moyilliklarni, muayyan bir kasbiy faoliyatda muvaffaqiyat qozonishning psixologik mexanizmi sifatida esa turli qobiliyatlarni kiritgan [1].

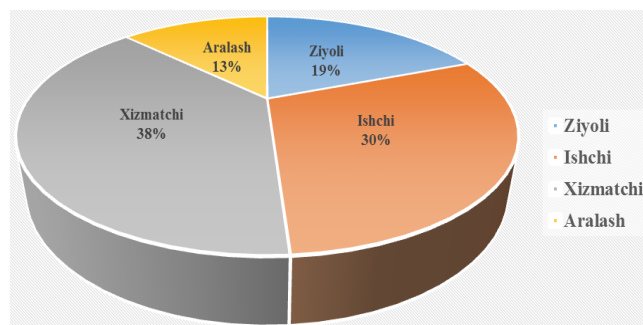
Tadqiqot ishimizda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish omillarini tekshirish uchun sinaluvchilarga mualliflik ishlanmamiz sanalgan "O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillarini tadqiq etish so'rovnomasi" bilan murojaat qildik.

Sinaluvchilarning tahlillarga ko'ra, 128 nafar 7-sinf o'quvchilari tadqiqotga jalb qilingan (2.1-rasmga qarang).

bo'lsa ham o'z holiga qo'yish usuli ham natija berishi mumkin.

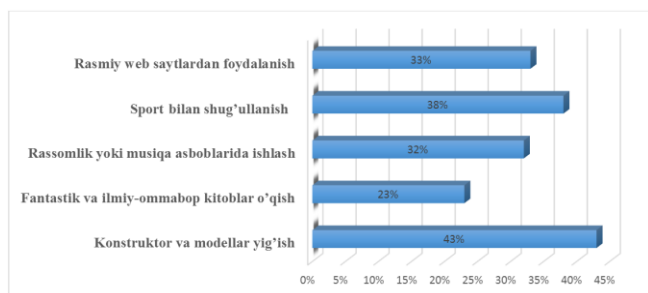
Usulning ma'nosi – o'smirning xulqiga, xulq-atvor oqibatlariga o'zini mas'ul va javobgar qilish.

Xulosa. Xulosa o'rinda shuni aytish mumkinki, deviant xulqli o'smirlar bilan ishlashda ularni tuzatish yani mutaxassis – ruhshunos o'z mijoziga kerakli bo'lgan usul va vositalarini taklif qiladiki, bu vositalar ijobiy o'zgarishlarini olib kelsin. Albatta o'smir bilan ruhshunos hamkorlikda faoliyat olib borishi uchun oradagi munosabat halollikka, javobgarlikka, mas'uliyatlikka, bir-birini qo'llab-quvvatlash, hurmat qilishga asoslangan bo'lishi lozim. "Huquq buzarlikka moyil o'smirlarning deviant xatti-harakatini pedagogik profilaktika qilishda muammo doirasini minimallashtirish" mavzusi bo'yicha o'tkazilayotgan ilmiy tadqiqot ishining samaradorligini oshirish maqsadida bir qator olimlar tomonidan ishlab chiqilgan metodikalar asosida savolnomalar, testlar, anketa savollari ishlab chiqilib, o'smirlarda shakllanib ulgurilgan salbiy, deviant xatti-harakatni keltirib chiqaruvchi omillar va sabablarini aniqlash, ota-onalar, maktab rahbarlari, o'qituvchilar, psixologlarga amaliy yordam sifatida quyidagi yo'nalishlarda tadqiqot tajribalarini olib borishni tavsiya qilamiz.

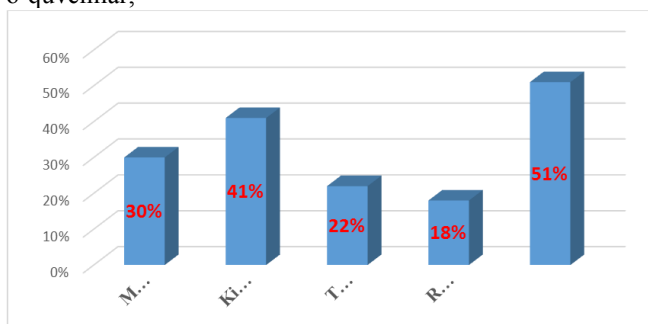
2.1-rasm. 7-sinfda o'qiyotgan o'quvchilarining ijtimoiy mavqe bo'yicha ma'lumot (n=128)

O'quvchilarining ijtimoiy mavqiyiga (IPS ning 1.6-savoli) ko'ra, ishtirokchilarning 38 nafari ishchi oilada hisoblasa, 49 nafari esa xizmatchi oila vakili deb bilishadi. Shuningdek, ziyoli oilada yashayotgan 25 nafar respondent tashkil etdi, aralash mavqeli ishtirokchilar 16 nafarni tashkil etishgan. O'quvchilarini ijtimoiy mavqeini aniqlashdan asosiy maqsad, xizmatchi, ishchi oilada tarbiyalanayotgan ota-onalari kasb-hunarga yo'naltirishga alohida e'tibor qaratiladi.

2.2-jadval. 2.2-rasm. Bo'sh vaqtningizda nimalar bilan shug'ullanishni xush ko'rasiz bo'yicha ma'lumot (n=128)

IPSning 2-savoli natijalariga ko'ra, so'rovnoma qatnashgan respondentlarimiz orasidan 38,0 % sport bilan shug'ullanish yoki erkin tabiatda sayr qilish istagi tashkil etdi. 27,3 % esa rassomlik yoki musiqa asboblari ishlatishga qiziqishi aniqlandi. 23,1 % ishtirokchilar fantastik va ilmiy-ommabop kitoblarni o'qish bilan shug'ullanish aniqlandi. Rasmiy web saytlardan foydalanish 33,4 foiz ekanligi aniqlandi. Bu natijalardan ko'rinib turibdiki, o'quvchilar,

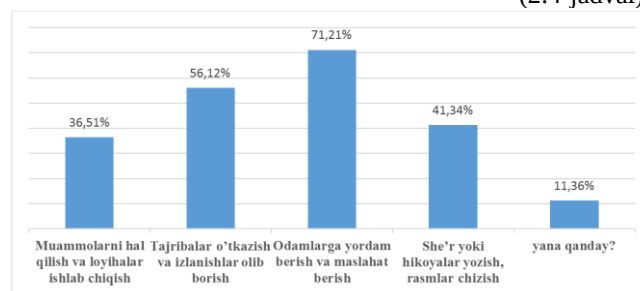

IPS ning 3-savoli "Sizga qaysi fanlar yoqadi?" – degan savolga respondentlar so'rovnoma berilgan 14 ta holatda ular o'z variantlarini taqdim etishgan. Psixologik tadqiqotlardan ma'lumki, kasbiy qiziqishlari bo'yicha berilgan savolga javob berishda o'quvchilar faolroq bo'lishdi. Shu bois respondentlarimizning 51,34 foizi – texnika va internet faniga qiziqishi yoshlarimiz faolligi uchun yuqori ko'rsatkich aniqlandi; 41,68 foizi biologiya va kimyo faniga qiziqishini; 30,49 foizi matematika va fizika fanlariga qiziqadi, rassomchilik va musiqa nisbatan individual qiziqish ko'rsatkichi 18,23 foizni tashkil qilganini ko'rishimiz mumkin. Chunki, bu fanlarga qiziqish individual qobiliyat asosida rivojlanishi uchun bu fanga nisbatan qiziqish past ko'rsatkich berdi. (2.3-rasm).

"Sizni qanday turdagi faoliyat qiziqtiradi?"– degan savolga (IPS ning 4-savoli) o'quvchilarni kelajak kasblariga nisbatan turli faoliyat turlariga qiziqishi bir-biridan tubdan tafovutlanishini ko'rsatdi. Aniqlanilishicha, 71,21 foiz respondent "odamlarga yordam berish va maslahat berish" turiga qiziqish yuqori ekanligini ko'rish mumkin, 56,12 foiz sinaluvchi uchun "tajribalar o'tkazish va izlanishlar olib borish" bilan bog'liq qiziqish turlariga moyilligi borligi aniqlandi. "Muammolarni hal qilish va loyihalar ishlab chiqish" turi bo'yicha 36,1 foiz qiziqishlar

faol ekanligini aniqlandi. Ana bir turi ya'ni, "she'r yoki hikoyalar yozish, rasmlar chizish" turi bo'yicha 41,34 foizni tashkil qildi.

(2.4-jadval).

2.4-jadval. 2.4-rasm. Respondentlarning sizni qanday turdagi faoliyat qiziqtiradi degan savol bo'yicha ko'rsatkichlari (n=128)

Tadqiqotimizda ishtirok etgan o'quvchilarning fikricha, kelajakda kasb-hunar tanlashiga sabab bo'lgan omillar reytingi quyidagicha: 27 foiz respondent kasb tanlashiga «kasbiy moyillik» muhim degan fikrni bildirishdi. 23 foiz o'quvchilar «qobiliyat»lari sabab, kasb tanlashga jazm etishgan. 30 foizi «kasbiy qiziqishlari»ni hisobga olib kasb tanlashini ma'lum qilishdi. 25 foiz o'quvchilar esa "Ota-onani roli" ya'ni kelajakda ota-onasini kasbini egallashini ichki omil sifatida e'tirof etishadi. 11 foiz sinaluvchida «xulq-atvoridagi xususiyatlar» o'z imkoniyatlarini va o'zini ro'yobga chiqarishi sabab bo'lib xizmat qilgan. Bunday ustuvorlikdagi ichki undalmalarning tanlanilishi, odatda, respondent o'quvchilarning o'quv faoliyati muvaffaqiyatiga bergan bahosiga, kasb tanlashida uchraydigan muammolarni yechishdagi shaxsiy imkoniyatiga, qiyinchiliklarni yengishdagi irodaviy sifatiga, qolaversa kasbni to'g'ri tanlash qobiliyatiga ham bog'liqdir (2.4-jadval).

Aynan shu ichki imkoniyatlarga tayanib kasb-hunarga to'g'ri yo'naltirish, o'z navbatida, o'quvchilarga kelajakdagi kasbiy faoliyat turining o'ziga va tevarakat-rof dagilarga naf keltirishi, kasbiy kamol topishiga ko'zi etishi o'ziga xos turtki bo'luvchi omil vazifasini bajargan.

Ijtimoiy-psixologik nuqtai nazardan qaraganda bu omillarning konkret shart-sharoitlar bilan identiv namoyon bo'lishi o'quvchi yoshlardagi ijtimoiy xulq va muloqot jarayonida shakllanadigan shaxsiy-kasbiy qiziqish va ichki moyillarning ustuvor omil ekanligi bilan izohlanadi. Mehnat bozoridagi o'zgaruvchan muhit va undagi nobarqarorlik yoshlarimizni to'g'ri kasb-hunar egallash yo'lida o'quvchilardan puhta reja asosida faoliyat yuritishlikni taqozo etadi. Shu jihatdan olib qaraganda kasbiy kamolotga erishish shaxsiy-kasbiy sifatlar orqali ham belgilanadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, respondentlarda shaxsiy kasbiy qiziqishni oshirish va kasbiy moyillik zarurati bilan bog'liq ustuvor motiv, bir qancha ijtimoiy sabablar, ota-ona, o'qituvchi, moddiy, ma'naviy omillar o'quvchilarni kasbga yo'nalganlikni taminlashga sabab bo'ladi deb xulosaga kelishimiz mumkin.

Adabiyotlar

1. Сейтешев А.П. Пути профессионального становления учащейся молодежи. –М.: «Высшая школа», 1988.
2. Abramova G.S., Stepanovich V.A. Деловые игры: теория и организация. –Ekaterinburg: «Delovaya kniga», 1999. –С. 192.
3. Avdeev V.V. Психотехнология решения проблемных ситуаций. –М.: «Feliks», 1992. –С. 128.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqolada o'quvchilarni kasb-hunarga bo'lgan qiziqishi, layoqati, moyilligi omillari, mexanizmlarini aniqlash bo'yicha ijtimoiy-psixologik so'rovnoma natijalarining psixologik ilmiy tahlili va ularni amaliyotda qo'llash borasida ma'lumotlar yoritilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье представлен психолого-научный анализ результатов социально-психологического опросника по определению факторов и механизмов интереса, способностей, склонности студентов к профессии и их применение на практике.

SUMMARY. In this article, the psychological scientific analysis of the results are covered the socio-psychological questionnaire to determine the factors and mechanisms of students' interest, ability, inclination to the profession and their application in practice.